

Viața cotidiană în comunism: biografii sociale

Studiu de caz: Drobeta-Turnu Severin^{*}

Corneliu Dragomir

Universitatea de Vest din Timișoara

Our investigation has as purpose reconstituting the daily life in the communism period through the individuals who lived then, in order to identify and analyze the relationship between "individual experiences and collective stakes" (Blanchet & Gotman 1988, 127). Therefore through the means of oral stories about their past, using as guide a number of interviews, we approached the social life of people, their attitudes, images and values. The grid of the analysis, the theme we used for the analysis body of the investigation is represented by the daily life during communism, in Drobeta-Turnu Severin. It contains a nucleus of the social background in communism, and also strategies to avoid social sanctions, solidarity in communism, commercial and traffic issues, strategies to supply the expression under-development, livings and their effects, social events with active witnesses, the mechanics urban space...

In essence, these interviews help us better understand the individual in his social space, the trajectory of his life seen through the period. I approached the dynamics of social life, meant to certify the fact that the subject "is quoted as witness of the history, because the history is not made above, nor outside him, but through the individual and with his contributions". (Blanchet & Gotman, 1988, 119).

Keywords: remember, quotidian, life, communism, oral history

Cuvinte-cheie: rememorări, viață cotidiană, comunism, istorie orală

Introducere

Istoria orală, prin tehnica sa narativă fundamentală, biografie socială/povestea vieții, considerată de specialiști o cale importantă de lectură a socialului prin vocea celor care n-au avut cuvânt în istorie, cunoaște, începând cu ultima decadă a secolului trecut, o ascensiune remarcabilă și în spațiul socio-antropologiei românești contemporane, după realizările valoroase ale Școlii Sociologice de la București, în cadrul studiului monografic, întrerupt dramatic. Stau mărturie diversele și numeroasele cercetări românești de recu-

perare a memoriei prin intermediul istoriei orale (din foarte bogata și diversă bibliografie tematică cităm aici doar cercetările din acest registru metodologic care încearcă recuperarea memoriei urbane: Nicolau&Popescu, 1999; Chelcea&Lățeș 2000; Rostás, 2002).

Precizăm că am utilizat, pentru documentare, după cum se va observa, în primul rând valorosul volum coordonat de prof. Adrian Neculau, *Viața cotidiană în comunism* (2004), precum și alte lucrări importante privind comunismul în România, în special Verdery, K. *Ce a fost socialismul și de ce s-a prăbușit el?* în Vladimir Tismăneanu (coord.), *Revoluțiile din 1989. Între trecut*

^{*} Dedicăm acest studiu doamnei conf. univ. dr. Livia Vasiluță, pentru sprijinul acordat realizării acestei lucrări.

și viitor, (1999) *Cum era ? Cam așa... – amintiri din anii comunismului [românesc]*, C.A. Mihăilescu, (coord.), (2006), lucrări apropiate de tema studiată de noi.

Designul cercetării

Principalul scop al cercetării de față, derulată cu mijloacele și tehnicile socio-antropologiei, îl constituie studiul modului în care actorul social individual își rememorează și își analizează viața cotidiană în timpul regimului comunist, pe baza unor anchete de teren, prin tehnica povestirii vieții. Din perspectivă analitică, ne-am propus să reconstituim aspecte sociale caracteristice vieții cotidiene din perioada comunistă prin cei care au trăit-o, în sensul descoperirii legăturii dintre „experiențele individuale și mizele colective” (Blanchet & Gotman, 1998, 127), așa cum se combină ele în practică și a reconstituirii desfășurării vieții sociale, așa cum a avut ea loc în spațiul său natural, pornind de la legăturile specifice subiectului – actor social.

Postulatul asumat al cercetării noastre este reprezentat, în cuvintele lui Alexandru-Florin Platon (2004, 30), de faptul că microsocietățile cercetate în contextul lor „lasă să se ghicească, în exergă, conturul întregii societăți.” Fără a intra acum în detalii, subliniem că ne-am alăturat sociologilor și antropologilor care susțin că „povestirea vieții este un instrument important de cercetare socio-antropologic” (Bertaux, 1976, 4), subiectul fiind „...citit ca martor al istoriei, întrucât istoria nu se face nici de sus, nici în afara lui, ci prin el și cu contribuția lui.” (Blanchet & Gotman, 1988, 119).

Pentru aceasta, am propus subiecților, prin interviul comprehensiv (Kaufmann, 1998), o incursiune biografică, înregistrând în decursul anilor 2005-2006, într-un cadru natural, un număr de 21 de relatări prin care am avut acces la date despre viața socială a subiecților în timpul dictaturii comuniste și, deopotrivă, la practicile, atitudinile, reprezentările sociale și valorile pe care intervievații le asociază acesteia. Am selectat 13 biografii sociale astfel încât să ofere o imagine amplă

a vieții cotidiene din Severinul deceniilor din perioada comunistă și a modului de a se raporta azi la istorie și la propriul lor trecut. În același timp, am urmărit ca povestirile vieții să fie cât mai bogate în informații și expresive prin trăirea intensă a subiectului în legătură cu cele relatate.

Șapte dintre subiecți sunt de sex masculin și șase de sex feminin, toți fiind severineni de la naștere. Generația investigată este exclusiv a celor născuți înainte de 1944, media de vârstă a celor intervievați fiind foarte ridicată, respectiv 70-90 de ani. Toți sunt pensionari, trei cu studii superioare, șase au absolvit liceul, iar patru au studii primare. Preocuparea esențială a fost „alegerea judicioasă” a subiecților și nu constituirea unui eșantion în sensul clasic al termenului, deoarece, cum a arătat Kaufmann (1998, 232) în cercetările calitative este „*nepotrivit*” (s.a.) să vorbim de așa ceva, „deoarece conține în sine ideea de reprezentativitate și de stabilitate”.

O analiză calitativă a biografiilor sociale : axe tematice

Parcurea tuturor interviurilor transcrise ne-a permis, în cadrul analizei de conținut, izolarea unor axe tematice/teme discursive/categorii de conținut specifice (Lieblich *et alii*, 2006, 176), în jurul cărora se articulează variabilele discursului memorial. Evidențiem, în continuare, teme și structuri specifice mărturiilor memoriale a celor care au traversat perioada comunistă în Drobeta-Turnu Severin. În acest context, precizăm că numeroasele fragmente citate din textele memoriale înregistrate sunt invocate ca dovadă empirică a unui anumit mod de a cunoaște realitățile sociale din epoca comunistă, dovadă empirică „neconstând – după cum s-a subliniat în repetate rânduri în cercetările calitative de acest tip – în tablo-uri statistice, ci în fragmente” (Mucchielli, 2002, 391) din textele actorilor sociali supuse analizei.

Controlul social în comunism. Frică, intimidare, teamă, suspiciunea că cel de lângă tine ar putea fi informator, trăiri care duceau la modificarea comportamentului social normal și, deopotrivă, la o marcantă destructurare a interiorului personalității, făcând imposibilă gândirea independentă și acțiunea. Mai recent, Marino (1996) a arătat că în România a funcționat o „instituție a fricii” perfect organizată. Unii dintre ei au trăit chiar drama anchetelor derulate în localitatea de rezidență, Drobeta-Turnu Severin, dar și la Craiova, iar apoi la București. Aceste mici relatări sunt profitabile și pentru realitățile concrete din epocă, aduse acum la lumină. Astfel, ele lasă să transpară că Securitatea urmărea nu numai opoziții politici; erau considerați indezirabili și cei care, prin trecutul lor, puteau fi ostili, sau cei care, prin legăturile lor cu persoane din cadrul migrației, aveau „deschidere” spre țările capitaliste, constituind, deopotrivă, inamici care puteau amenința sistemul politic românesc. Doi dintre subiecții intervievați au precizat că au avut de suferit în urma activității derulate de Securitate. Unul dintre ei a fost anchetat cu privire la corespondența cu persoane domiciliat în străinătate, iar celălalt s-a simțit urmărit în permanență, „trăgând ponoasele legăturii tatălui său cu familia regală”. Amândoi au mărturisit că au trăit un puternic sentiment de marginalizare socială din cauza trecutului lor, chiar unele rude, vecini, colegi apropiați, refuzând să aibă legături cu ei.

„Tatăl meu îmi povestise multe... Tatăl meu a fost militar de carieră: «Măine, poi-măine, să zicem, puteți să mă împușcați acia, nu curge decât amărăciune că mor de inimă rea». Să zicem că ar fi o întorsătură, îmi pun și problema asta în față, trebuie să vă omoare neapărat că ați avut, poate, soarta... v-a trimis la acest serviciu, n-ați mai fi fost capabili de nimica aproape? Dacă el m-a iubit, îmi povestea, dar așa, cu lacrimi în ochi, că nu avea la cine...”

Dar față de dumneavoastră, în timpul anchetei, cum se comportau cei de la Securitate?

„Ca să îți spun p-a dreptă, mă înjurau. Am luat la înjurături...”

În '80, îți jur, acesta mi-e semnul crucii cu focu..., în '80, până să moară tata, că pe cinșpe martie am fost duși la București, la Securitate, de vreo trei ori pe zi [ne-au anchetat]! Mă întrebau: „Cum nu știm, cutare ce făcea?”. Primele plicuri [primite din Israel] au ajuns nedesigilate, și după aceea mi-am dat seama că le citea Securitatea. [...] Înainte de a muri taică-miu [...] sunt chemat la..., cum era atuncea, la B.O.B., șefu' organizației, și îmi pune hârtia în mână, după ce fusesem dus cu al bătrân de atâtea ori la Securitate, că sunt..., contractu' meu [de muncă] la Salvare mi s-a terminat, și să mă gândesc spre o recalificare. Vă dați seama... absolvent și eu la șapțișpe ani jumate la renumitu' liceu Traian...” [S9]

Ați lucrat la telefoane, cum era ascultatul telefoanelor?

„Da, de ce să mint că nu, îți spun sincer, și acum suntem înregistrați, dar tehnologia a evoluat și nu se mai poate observa; întreruperea convorbirii pentru a fi mutată pe înregistrare este acum de ordinu', nu știu dacă exagerez, miimilor de secundă, atunci pur și simplu se bloca convorbirea pentru câteva secunde pentru a fi trecut pe magnetofon, și după aia pe ce am mai înregistrat noi.” [S1]

„[...] îți spun sincer, mi-era frică să glumesc cu bărbate-miu în casă că era cadru al armatei... nici nu știu unde puteai să te trezești... Eu, acum, na, fiecare avem defec-tele noastre, sunt mai slobodă la gură, ca femeile, și îi era, simțeam eu așa, și lui frică să povestească ceva de la servicii... care este considerat secret al armatei... De multe ori prefera să tacă, eu îi povesteam, dar el tăcea mai mult. Tot timpu' îi reproșam că stă ca momârlanu', nu scoate nici o vorbă... Dar a fost bine așa, nu am fost chemată la Securitate, el da... a murit și nici acum nu știu de ce.” [S6]

„Era un calvar [...] ca să-ți zic așa, pe înțelesu' tău, dacă spunea o glumă, măi, îți

vine să crezi ? ... dacă spuneai un banal banc, cum spunei voi acu' cu Bulă, măi, un simplu banc, nu cine știe ce, te trezeai chemat la Securitate. Ajunsesse un calvar, frica de a trăi în comunism." [S4]

Dintre cei 13 intervievați, șase dintre ei și-au asumat colaborarea cu Securitatea, antrenându-se liber în această discuție, iar restul de șapte au ocolit acest subiect de discuție sau au avut un discurs reticent. Fără a fi întrebați de interviewer, cei șase și-au justificat gestul prin presiunile politice și profesionale. Au adăugat că nu au cauzat vreun rău celorlalți, potrivit propriilor lor valorizări, și că nu au profitat de avantaje materiale. Sentimentul culpabilității unor astfel de fapte sociale nu transpare, putând, eventual, explica această stare prin contextul ideologic în care indivizii au socializat căci, a arătat Neculau (1999, 148), „într-un anumit sens, individul, prin biografia sa, este «prizonierul» mediului său cultural și ideologic”. În schimb, recunosc că ei sau alții aflați într-o situație similară au beneficiat de mărunte facilități socio-profesionale :

„Eram la poartă [la serviciu], eu și domnu'..., om bun... spuneam un alt banc [cu Ceaușescu]... din nou la Securitate... și zău, și tu știi că eu când spun zău e zău, că era un om cumsecade. Oamenii ziceau că a ajuns director că era cu ăștia de la Securitate, știu eu dacă-i așa...” [S2]

„Să știi că ăștea-s lucruri, cum să-ți zic eu, delicate...”

Cum adică ?

„Păi nu se prea vorbește despre așa ceva, toată lumea știe, da' nimeni nu vorbește... Puțini au fost cei care nu au avut probleme cu Securitatea... te urmăreau, te prindeau cu știu eu ce mătă-n sac și haț... îți trimiteau invitație (cu o voce ironică)... era jos, la Poliție. Dacă vorbeai cu ei și le spuneai ce te întrebau, le semnai declarațiile, era bine... nu te băteau sau alte minuni ce mai mint ăștia la televizor. Eu am colaborat cu ei, în ghilimele, cum spun ăștia, eram șef de mină și eram

obligat... aveam pe galerie peste o sută de oameni, iar în abataj încă... nu mai știu câți... eram în ochii lor [ai Securității], nu puteam să stau în umbră. De la ei aveam casă, aveam servicii, aveam familie...” [S12]

Despre modul concret în care au fost recrutați ca informatori, numai unii dintre ei au dorit să descrie împrejurările. Responsabilitatea conduitelor de atunci a fost, în întregime, transferată instituției și sistemului comunist, nefiind asumată de către individ, fapt ce are fără îndoială explicații psihosociale multiple. De pildă, un interviuat a rememorat strategia folosită pentru recrutarea sa :

„Ce era să fac, m-am trezit cu ei pe cap. Eu eram tânăr, d'abia terminasem Politehnica, am primit repartitie la poștă... m-au repartizat la poștă... eram nou pe post, nu știam pe nimeni. Am făcut ceea ce am crezut de cuviință atunci, eu nu am pârât nici p-ăl de sus, nici p-ăl de jos. De ce să fac rău la om ? Da' de semnat, cum zic ăștia acum cu ... asta... de semnat am semnat... cum îl cheamă mă ? ... am semnat cu «diavolu'».” [S1]

„Știi cum te luau, să vezi, așa, ce strategie aveau...[informatorea râde]... te chemau pentru știu eu ce : «Ce, cum nu știi ce au făcut cutare și cutare ? Îți bați joc de noi, scrie că te ia mama dracu'...» și scriai... că tu erai unu', ei erau vreo trei-patru... și îți găseau ție buba... și dacă nu erai de vină, tot erai de vină : «De ce nu ai venit să raportezi, îți dai sama, tovarășă, că se prăpădea țara... dacă nu se afla de cutare și cutare...» Și așa începea povestea...” [S2]

Represiunea politică în comunism. Reprimarea prin violență, la nivel de vizibilitate, a celor care au aparținut altor grupări ideologice decât cele comuniste este stăruitoare în memoria subiecților. De pildă, unul dintre subiecți își amintește scena împușcării unor legionari din Severin, la marginea orașului, lângă groapa de gunoi, semnificând etichetarea acestora drept gunoaie. Localnicii erau

încurajați să fie martori la astfel de repressiuni dure cu scop demonstrativ, pentru a înfrânge orice inamic politic. Asemenea atrocități au rămas într-adevăr în memoria oamenilor, biografiile sociale culese fiind o probă semnificativă în acest sens.

„Era Gărdăreanu, era legionar... și am avut ocazia să iau parte... ne-au chemat de la servicii, îl arestaseră, atât pe fată cât și pe băiat că intrasă în garda legionară și când au venit la putere [comuniștii]... a fost împușcat Gărdăreanu, cu nu știu câți asociați, aliați de-ai lui aici, la Podu Șimian... erau pe mal... era un mal, așa... știi... cum e acum Poliția Comunitară, pe-atunci erau jandarmii, și jandarmii aveau o uniformă pe albastru, nici bleumarin, dar nici bleu... pe un albastru... asta era culoarea la uniformă în jandarmerie... și ăștia îi prinseseră pentru că ăștia îi păza contra unui ordin. Au fost împușcați... din familia asta [...] unu' din ei a fost împușcat, în public, și unu' a dispărut, nu știu cum s-a dus de nici dracu' nu mai știe de el... i-a împușcat acolo, unde se face cotitura, pe la gunoarie... Pe mal, erau, așa, cu fața la pământ, cu mâinile legate, pe burtă și împușcați în cap. Noi, toată populația orașului mergeam acolo și n-aveam voie să vorbim, să eschivăm ceva, eram păziți cu arma în poziție de tragere... Armata ne păzea și ne lăsa să ne ducem, asta a fost pentru ei ca să bage și o frică în populație, o propagandă ca să vadă cum ajungeau legionarii, asta era imediat după patrușcinci.” [S11]

Ce nu puteți uita, care este prima imagine care vă vine în minte când spuneți „comunism”? „Eu, ți-o spun din suflet, nu mai știu cu exactitate, și nu vreau să spun prostii..., unde am intrat în casa aia [în clădirea Securității], am zbierat o dată, în casa aia, pereții ziceai că sunt vopșiți cu vopsea roșie, când acolo era sângele la vreo... nu știu câți oameni, erau împușcați. Ce au făcut nu știu, dar se vedea în perete găurile. Totu' era cu roșu, până și tencuiala căzută, cemuru' ăla dintre cărămizi, cum îi zice?” [S10]

Viața profesională și cariera. Viața profesională și cariera subiecților, în timpul comunismului, după cum rezultă din relatările intervievaților, a fost marcată de politic, pe de-o parte, în sensul refuzului unor munci potrivite nivelului profesional și pe de altă parte în sensul blocării accesului la învățământul superior. Același factor politic este văzut de subiecți ca responsabil în prejudicierea dinamicii profesionale. O trăsătură care se desprinde frecvent se referă la scăzuta mobilitate profesională :

„Mie mi-a părut rău că am făcut [meseria] asta, dar datorită factorului politic... tata făcea parte din armata veche [...] eu nu am putut decât să fac medicina, voiam și eu drept, da' nu am avut voie. Pe atunci nu ajungeai să studiezi drept, sau cum faci tu, sociologie, decât dacă aveai dosar curat...”

Adică...

„Adică... cum să spun eu... să nu fi fost politic decât de-al lor, dobitoci din ăștia, cu o linie din asta... bolșevică. Dacă erai fiu de om respectat pe vremea aia, nu aveai voie să faci decât te miri ce...” [S5]

„S-a terminat războiu'... s-a terminat, a venit 23 August și a venit..., mi-am văzut de șurubu' meu, cheia mea, mi-am văzut de treabă până când m-a pensionat...” [S5]

„30 de ani am lucrat la [Restaurant] «Drobeta», din... uite că nici nu mai știu de când... din... '65 cred, până acum, când m-am pensionat și s-a și închis, că atunci s-a și închis la «Drobeta».” [S6]

Propaganda în comunism. Sistemul prin care se promova ideologia comunistă este inegal surprins de intervievați. Totuși, unele accente de nemulțumire sunt acum rostite explicit de către respondenții noștri, care mărturisesc că nu aveau cum să nu perceapă diferența, „minciuna” dintre perspectiva triumfalistă despre viața cotidiană a oamenilor, conturată politic și ideologic, și viața lor de zi cu zi devenită tot mai insuportabilă. Căile de propagandă, intensitatea tot mai

mare a acestora pentru spălarea sistematică a creierelor, sunt evocate de înșiși intervievații studiului nostru : comunicare în masă (scrisă și vorbită), învățământ ideologic de partid, studii la „universitatea politică și de conducere”, ședințe de partid cu informări politice în care se prezentau cuvântările lui N. Ceaușescu, rapoartele la congrese, hotărârile din cadrul acestora, ideile care formau conținutul mitingurilor sale în fața mulțimilor. Tot ei mărturisesc că nimeni „nu mai credea în ce ne ziceau”, starea de spirit care se deduce fiind una de indiferență și de supunere, de fapt „o desființare a individului ca persoană morală” (Neculau, 1999, 146) :

„Veneau... da' dracu' mai știe ce ne spuneau ei atunci ? [...] Era cu pionerii ăia, sau cum mai era atunci... «Trăiască partidul', partidul' e-n toate...»” [S10]

„Ne mai chemau pe la ședințe de partid, făceam ore de educație politică... nu mai știau cum îi ziceau... Numai filozofie nu mai făceam eu cu copiii ăștia...” [S4]

„Ne spunea : «Ăstă-i Tatăl vostru care vă dă vouă pâinea cea de toate zilele». O dată, de două ori, am răbdut, da' copil, ce aveam, șapte ani, șapte ani și câteva luni, nici nu mai știu... zic : «Nu te supăra, domnule director...» că eu nu am putut să suport niciodată tovarășe, păi tovarăș ori ești la un furt, ori la o afacere, nici un caz, păi ce tovarăș ești tu cu mine ? și zic : «Domnule director, eu nu știu decât un tată care îmi aduce mie pâinea mea de toate zilele...» nu mai suportam, îmi venea... totuși, copil, copil...” [S3]

„Până noaptea târziu, era unu' care ne făcea ședință, se ținea le [Liceul] Energetic, și ne spunea ce se vorbea la București. Îmi aduc aminte că odată, prin optzeșapte, a fost, până'n Revoluție, a fost la București, nu știu ce dracu' [...] și ne-au ținut pân' la unșpe noaptea, de credeam că mor acolo...” [S2]

Ce vă ziceau în prelegerile acelea, vă amintiți ?

„Cât de bine trăim, ca să muncim să prosperem țara... așa am apucat eu anii ăia...” [S9]

Corupția în comunism. Promovarea profesională pe principii nonmeritocratice, accesul facil la bunuri de larg consum în contextul penuriei cronice de bunuri, diverse „aranjamente”, strategii de evitare a sancțiunilor la nivel instituțional, necinstea, furtul sistematic de la locul de muncă sunt valorizate ca un mod de viață deloc imoral și ilegal. Toate acestea rezultă din mărturiile directe ale respondenților noștri, erau văzute ca forme de contrapunere la injustițiile de atunci și, deopotrivă, ca forme mulate pe un sistem corupt în sine. Complicitățile multiple, corupția generalizată au creat o solidaritate organică „perversă” care susținea astfel manifestări în câmpul social :

„...furau ăștia la abator, acolo jos, la Dunăre, de nu știa nici dracu' cât mai furau.”

Chiar și dumneavoastră ?

„Luam și eu, de ce să nu iau, doar nu eram mai proastă ? Țiu minte că a venit unu' mare, de la partid și a cărat cu Dacia, atunci erau Dacii din ălea, 1310, albe..., a umplut porbagaju', numa' mușchi... luam și noi ce mai prindeam, ce ne mai rămânea...” [S6]

„Bărbate-miu a luat niște rulmenți de la uzină..., ce-o face cu ei, nu știu ? ... Numai ce-mi ocupă terasa, o să-i dau la fier vechi. Era un inginer, unu [...] care lua pentru casă ciment, ce-i mai trebuia omului și ăștia mici i le cărau, le dădea și lor câte ceva, să nu se supere, ... luau de toate, rulmenți, fier beton, tot ce le cădea... la uzină era destul.” [S7]

„Mi-au furat cablurile de transmisii de la Poștă... ce făceau cu ele nu pot să știu...”

Chiar dintre salariații instituției ?

„Tot ăștia d' aici, că doar nu veneau ăia d-afară, că nu știau cum să-l demonteze... noi știam cine, dar eram colegi, nu ? ... Doar nu puteam să ne dăm în gât unii pe alții” [S1]

„...erau ăștia care se îmbătau ca porcii și mergeau cu mașina.”

Chiar așa ?

„Da, nu le făcea nimic, nici naiba, cu-noșteau te miri pe cine de la județ și scăpau basma curată. Parcă acuma nu-i la fel ?” [S8]

Stăteai la coadă atunci ?

„Da’ de unde... la mine în familie nu... nu, eu ți-o spun, eu nu vreau să mă laud, am avut un statut privilegiat... știi... la mine tata era cel mai mare fermier din câți o să se nască, pentru că era medic veterinar la o fermă...”

Adică ?

„Era omu’ medic veterinar la un C.A.P., era medic de circă... și la C.A.P. erau animale și luau și ei, da’ cine nu lua, poate că nici furt nu era considerat că dacă nu erau... nu se consideră furt. Eu să mor de foame, sau cum ? Lua toată lumea, da’ cum.” [S13]

„[...]furam sistemu, știi ? Sistemu’... care sistem mă fura pe mine și uite așa, și era toată lumea mulțumită... să furau unii pe alții, așa-i... și acuma ne furăm unii pe alții, tot timpu’, tot timpu’. Până vei ajunge tu de vârsta noastră, ohoo... până nu dispar oamenii care acum au cinzeci de ani, în țara asta nu va fi omenie.” [S13]

„Ăsta a fost numa’ pe linie politruc, așa a devenit el comandant și... uite că a luat, poate, locu’ unuia care era mai bun.” [S5]

Rememorările informatorilor reliefează corupția ca principala sursă de gestionare a activității instituționale. Astfel, pentru a beneficia de un anumit „serviciu” oferit legal/illegal, oamenii erau nevoiți să se ducă cu „plăsuța și pilele la centru, la partid” [S12], adică la persoane recunoscute ca având un prestigiu social/politic :

„S-a dus fata acolo și s-a întâlnit cu un... cred că secretaru’ organizației de bază era... și bunicu’ dumnealui a fost foarte bun prieten cu tata la Hinova, când era tata jandarm, și

a întrebat-o ce-i cu ea, și a povestit «Uitați, ne demolează...» așa, așa... o să ne dea un apartament mic și atunci i-a sugerat ideea : «Ia spune, te rog, că mama ta lucrează la Policlinică... nu poți să scoți un certificat mamei tale ? ... că-ți dau o cameră, și mamei tale o cameră». «Unde bagi tu atâtea lucruri ? ... ai nevoie de camere și plus de-asta în zonele unde se dau sunt camerele mici.» Atunci fata a spus că nu trebe nici un fel de intervenție că noi avem un certificat că mama are gradu unu de invaliditate cu însoțitor... «Foarte bine, deci te urci în tren, te duci la domnu’ cutare, și spui că ai să-ți faci etaj la casă, să supraetajm casa ca să nu vi-o demoleze și te duci la... nu știi ce inginer, i-a spus... undeva la sfat, cum era pe timpu’ ăla, aicea șa, și îi ceri ăștia că am zis eu să-ți dea un certificat precum casa suportă să fie etajată.» Au venit la fața locului, s-au uitat, și i-a dat actu’ ăsta, prin domnu’ ăsta, și a plecat fata la București, da’ n-a putut să facă nimic. Când a venit aicea, a luat aprobare, da’ și asta tot prin domnu’ ăsta de care-și spusăi, ca să ia, cu actele care-i spusă... să-i dea apartament cu trei camere.” [S2]

„Bună ziua, sunt colonelu’, uite că nu mai știu... sunt de la Buzău, de pe meleagurile prim-secretarului, tovarășului...” Zice [portarul de la primărie] : «Să dăm telefon !». A dat telefon : «Tovarășul studii la *universitatea politică și de conducere* [...], comandant de la linia de pompieri de la Buzău, a venit pe linia lui profesională să treacă și pe la dumneavoastră.» Vai de capul meu, el [prim secretarul sfatului popular] a coborât jos : «Nepotu’ meu, copilu’ lu’ sora lu’ nevastă-mea... haideți sus...» Era ca și acuma, cafeaua, băutura, e cu sistemu’ de partid, eu n-am prins U.T.C.-ul, nici P.C.R.-ist n-am fost, asta a fost situația. [...] «Uite, mă, nevasta lui este asistentă pe salvare, el brancardier, de treispe’ ani depune cereri peste cereri și tot timpu’ i se spune că nu sunt locuri [vacante, în oraș]. Eu la fiecare cerere o puneam pe aia [din urmă]. «Bine !» Puse mâna pe telefon la Direcția Sanitară : «Nu mă interesează, oriunde ar fi, directoarea

M. să fie la tovarășu' prim secretar ! » Asta a fost ! [...] «Din momentu' de față, două zile ai la dispoziție, tovarasă M., dacă omu' ăsta vine și îmi spune că [nevasta] nu e angajată, [unde] are el preferințe, el pune condițiile, tu știi cum se lucrează...» Zicea M. de acolo, să se arate, acum... cu altă voce... zice : «Aveți vreo preferință, unde să o încadrăm, aici în oraș ? »” [S5]

Strategii de aprovizionare ca expresie a penuriei cronice de bunuri. Tema privațiunilor se regăsește, sub diverse forme, în toate povestirile indivizilor, dar aflăm că „de foame nimeni nu muri” că „frigiderele erau pline” : statul la coadă pentru produse de primă necesitate (hrană și îmbrăcăminte), rația zilnică, în unele perioade, la alimentele de bază (pâine, lapte, ulei, zahăr, carne).

Deci în Severin găseai...

„Salam de Sibiu”, „Șuncă de Praga”, „Kent”, cafea, tot, tot, tot... care era delicatase pe timpul lu' nenorocitu' ăsta [se găseau în Drobeta-Turnu Severin], dar tu ca român nu puteai să te duci să cumperi pentru că nu aveai voie cu valută...”

Dar dacă aveai valută puteai să cumperi ?

„Pe riscu' tău, sau aveai o cunoștință, sau puneam cetățenii care erau sârbi, sau mai știu eu ce, înțelegei... Dar găseai, acolo găseai blugi, acolo găseai alain-delon [...] erau case-tofoane, frigidere, congelatoare... [...] venea ăla, străinu, să-ți cumpere, îți spun erau niște bani canalizați, era foarte simplu... Nu se ducea toată lumea, înțelegei, eu am fost, de exemplu... filam țigări, luam nu știu ce... aveam Kent... luam numai Lucky Strike, țigări sârbești, și așa mai departe... Kent mai aveam eu, luam la negru, dam Kent să-mi rezolv treburile și mă mulțumeam să fumez altceva...” [S13]

Pe fondul dificultăților de aprovizionare, satisfacția „prinderii” cărnii, în special, dar și a laptelui, uleiului și zahărului este și acum, în timpul relatării, re trăită intens. Așteptatul la rând, o veritabilă îndeletnicire a românilor, este perceput de unii dintre subiecți ca umilintă, ca disperare :

„Cu cozile... am stat, foarte bine că am stat la cozi... și peste... Stăteam în față la BIG, eu cu domnu' [...] de la I.I.R.U.C., el și cu cumnată-su erau cu încă trei, patru persoane mai în față, la coadă, aicea [...] fericiți că am obținut, nu știu ce.... era, Paști ori Crăciun, fiecare câte două kile de carne de căciulă. Eram eu, soacra-mea și nevastă-mea. Era rația zilnică la mâncare : coșmar ! [pronunță cu năduf] N-am să uit toate astea și îmi apar ca elemente de coșmar de atunci...” [S1]

„Stăteam la coadă, [...] parcă eram milogi, cum stăm acum, la ăștia, la farmacii. Știu că madam B. avea un pietroi pe care stătea și citea ziaru' la coadă, primea bani... cei care n-aveau timp să stea la coadă îi dădeau bani și stătea la coadă pentru existență. O bătea săraca și vântu' și frigu', da' ea n-avea treabă...” [S6]

„Și noaptea la ora două, mă îmbrăcam și plecam la Hala de carne, în Hala «Radu Negru», la BIG, așa... și, [...] cineva mi-a propus să dau bonuri în hală, se dădeau bonuri la carne, se făcea o coadă... era bătiste pe cartele, era absolut tot [pe cartele]... Aveam bani, dar nu aveam dreptu să iau o pâine, trecusăm la cornuri, și dacă aveai o cunoștință îți tăia bonuri și îți dădea... dacă aveai o cunoștință îți mai dedea câte-o pâine, da' dacă nu, nu luai decât sfertu ăla care ți-l dădea.” [S3]

Pentru unii dintre subiecți cozile sunt văzute și ca un factor socializant, chiar un aducător de beneficii într-o epocă a penuriei totale. Oricum, așezarea la coadă constituie una dintre amintirile cele mai proeminente ale intervievaților. Mai mult decât atât, bătrânii, bărbați și femei, prin povestirea lor lasă să transpară faptul că, adaptându-se realității, și-au motivat acțiunile în beneficiul situației în care se aflau. (Lieblich *et alii*, 2006, 154). Pentru câțiva dintre subiecți, coada a generat și forme de agresiune, dar și forme de solidaritate. Astfel, o femeie interviuată avansează această idee, referindu-se la așteptarea la rând :

„Nimic altceva [nu se găsea] ! Asta una [o conserva de fasole verde], și a doua, când am fost la București, nu am găsit, am mâncat [numai] borcanu' de legume, vreo cinci lei sau șase lei..., și nu a vrut să-mi dea o jumate de pâine..., i-am arătat buletinul' cu delegație, nu a vrut, nu a putut să-mi dea și mie decât niște biscuiți... era pe cartelă și mi-a spus că n-are nici pentru abonați, cum mă..., [cu o voce care trădează mâhnire și revoltă] o bucată de pâine..., și cum să-ți descriu eu regimu ăla ? [...]

Eu îți spun sincer, când m-am dus și am stat trei zile la programări, trei zile și trei nopți, am stat trei zile și trei nopți să iau butelie și m-am dus la sfârșitul lui' octombrie, cu cărucioru cu lemne după mine, cu ceainucu', cu țuică fiartă, băi, nu te mint ! Erau buteliile legate cu lanțuri, că doar nu le fura nici dracu, cine dracu să le ia ? ... da' uite că nu puteai să stai să le păzești p-ălea, nu, că uite cum a fost pe atunci, erau niște boșorogi... care stăteau acolo câte două, trei ore, ăia cu un kil de țuică, noi eram cinci șase tineri..., știi ? ... și ziceau : «Uite că stau copii ăștia, să le aducem că stau în frig, niște pături...» și na..., bun, plecam noi ăștia tineri, plecam dimineața și veneau ăștia bătrâni pe zi și seara veneam iarăși noi, pentru ce ? ... pentru o butelie.... băi, s-o încarci, nu s-o cumperi ! » [S13]

„Stând la coadă la pâine, Dumnezeu a făcut, [că] am cunoscut o doamnă, și doamna asta mă ajuta să țin rându'... eu stăteam la rând la pâine, să zic, și ea la lapte. Dacă venea prima mașina de lapte, fugeam eu la ea, dacă venea pâinea, lăsa rând și venea să-și ia și ea, săraca. Așa era lumea pe-atunci, se ajutau oamenii.” [S2]

„De bine, de rău, stăteam acolo, la coadă... spuneam mai o glumă, mai o bărfă, ce să-i faci, trecea timpul.” [S6]

Penuria generală a condus – fapt semnalat cu claritate de Florin Platon (2004, 32) – în viața de zi cu zi la constituirea „unor microierarhii sociale, în cuprinsul cărora

poziționarea indivizilor depinde de capacitatea lor de a satisface, prin activitatea pe care o desfășurau sau prin funcția deținută, necesitățile alimentare și de bunuri de lux ale clienților” :

„Să găsea[u] greu alimentele astea, pâinea..., pâi totu' se găsea greu și atunci ajungeai la mâna unui dobitoc, vânzător. Ia uite, ca să luăm așa, ca să înțelegi, foarte mulți s-au îmbogățit atunci : că vindea la alimentară, că vindea, nu știu, la aprozar, la..., trebuia să pupi mâna la orice nespălat pentru o pâine în plus, pentru un kil de cartofi mai buni... nu știu... pentru două cutii de chibrituri sau un kil de zahăr în plus sau... nu știu ce. Era o inversare a valorilor ce se întâmplă și în societatea d-acuma, nu știu... poate lucrurile să vor așeza. Oamenii au și vor avea exact ceea ce merită ! Da' era bine să fii un administrator, nu știu, să fii șef de unitate, șef de magazin alimentar, nu știu. Păi, toată lumea, măi, nu știu, eu la optispe ani câștigam o mie pe zi, și avea optispe mii salariu, nici nu mai știu, că am câștigat bine odată. Era un salariu corespunzător la vreo șase, șapte milioane, câștigam mult pe zi, bani din ăștia, cam în fiecare zi, douăscinci de zile pe lună. Îi furam ! ” [S13]

„Nu ne era ușor, nu tu apă rece, nu tu apă caldă, nu tu mâncare..., ca să obții o pâine pupai mâna la toți nespălații. Curentu' era ca dracu, când ți-era lumea mai dragă te trezeai fără curent, barem după optzeci, viața chiar a devenit un calvar, înainte era parcă mai bine, te descurcai...” [S13]

Micul trafic transfrontalier între români și sârbi. Intervistații noștri surprind, în biografiile sociale realizate problematica micului trafic transfrontalier dintre români și sârbi, selectând momente care pot lua pulsul unei epoci. Dinamica acestuia, așa cum transpare din discursul memorial, răspunde unor nevoi de compensare ca expresie a problemelor economice ale regiunii Banatului de Severin și Banatului Sârbesc. Ponderea schimburilor și produsele aduse de

o parte și de alta au variat și acest lucru transpare în mod evident din relatările subiecților. În ultimii ani ai comunismului, în Severin se constituise o adevărată „Piață a Sârbilor”, iar cumpărătorii veneau nu numai din oraș ci și din zonele limitrofe, dar și românii realizaseră o „Piață românească” :

„Mergeam cu plăsuța, ne duceam la barcagiu, plăteam, nu mai știu cât, și vindeam în piață la sârbi. Eu mergeam la Kladova, icișă, aproape, alții se duceau mai încolo, unii și până la Bor.

Și ce duceți ?

„Oale, farfurii, vesele din ăștea. Mai duceam haine, batiste, vai de mama noastră. Aveam permis de mic trafic, altfel n-aveai voie...” [S10]

„Nu scoteai mare lucru, ce treceai, cu o plăsuță... mai vedeai lumea, îți mai făceai prieteni, mai vorbeai ca omu. [...] Pân' a se face baraju treceam pe la Vârciorova, pe Ada-Kaleh, după aia treceam pe la baraj. [punctul vamal Porțile de Fier I, Gura Văii]” [S1]

„Când am mers la sârbi... că am mers, slavă Domnului..., mă duceam cu Skoda aia verde, o umpleam cu haine... Era o plasă de persoană, eu eram cu soro-mea, bărbate-miu, și cu niște vecine. Plecam sâmbătă seara și ne întorceam Duminica după-amiază, că luni trebuia să o luăm de la capăt. Uite ca acu', după 20 de ani, vin ei și ne vând nouă, dar acu' n-a mai rămas nimica... [oftează] și Piața Sârbilor s-a desființat.” [S8]

Dinamica spațiului socio-urban. Reconfigurarea habitatului uman din zona de Nord și Est a orașului, drama demolării caselor, migrarea fie a populației din mediul rural limitrof spre oraș, fie din Moldova. Se subscriu acestei axe tematice aspecte legate de transformările care au presupus „sistematizarea” orașului, adică demolarea unor case cu o arhitectură specifică, chiar și a unor „blocurilor cu două etaje și cu terasele pline de mușcate” (S4) și construirea în locul lor a

unor blocuri „cutie de chibrituri” [S7], inestetice. Față de reconstrucția unor clădiri administrative se relevă o atitudine critică, venită, fapt semnificativ, din partea persoanelor născute în Turnu Severin : „era o clădire mică, dar plină de personalitate, știi că intri în prefectură” [S8] :

„Ne-a demolat ! ”

Păi cum așa ?

[Intervievatul oftează, după un timp revine] „Acolo era toată mobila, în curte... [un nou oftat și o nouă pauză de câteva secunde] acolo era toată mobila adunată, toate lucrurile. Zic : «Mamă, ce se întâmplă ? » Cu lacrimi în ochi mi-a zis : «Trebe să plec ! Ne-au dat o locuință, vroia să ne dea cu două camere, de la o casă care ar fi valorat un miliard acum», și fratele meu a avut o anexă, n-a fost declarată, și nu i-a dat nimic pe ea, numa' casa, și el a avut două camere, bucătăria, hol, și a făcut-o fără autorizație. [...] Am intrat în casă, am deschis poarta, am intrat pe holu' ăla... m-am gândit că s-a întâmplat ceva cu fata... mă gândeam că este ceva rău, dar nu că ne demolează. Se auzise că ne demolează. Am mers, se făceau niște scări și intrai într-un hol, așa... am găsit mobila strânsă pe hol, pe mama în lacrimi [oftează]... am zis «Ce se-ntâmpă ? ». Mama începu să plângă, fata la fel : «Mamă, nu mai avem casă de-acuma, ne-au anunțat să plecăm ! »” [S9]

Dumneavoastră ați stat la casă ?

„Da, sigur că da. Acuma nu mai e, e bloc pe [locul] casei mele, iete aicea, pe Alion și pe Veterani, am avut eu casa și cu părinții mei, [acum] sunt blocuri chiar pe pământu nostru.”

Când s-a întâmplat ?

„În optășpatru...”

Și cum s-a întâmplat ?

„Foarte bine, au venit, au făcut măsurătorile, mi-a venit adresa de expropriere să plec și o adresă să mă mut în blocu' cutare. M-a chemat la primărie să-mi dea cheia să mă mut și am zis că : «Nu mă mut» și a doua zi au fost cu buldozeru' în casă. Era iarnă...

cu un an înainte a venit, a făcut măsurătorile la casă și ne-a spus că vom fi demolați, toată lumea, toată zona asta care am fost noi aci, pe Veterani, pe Alion, ce știu eu... că se fac blocuri că așa e planu urbanistic al orașului. Și au venit și asta... și în iarnă, în ianuarie, în ianuarie opzeșipatru, am primit hârtie de demolare. Mama avea casa ei, eu stăteam pe Veterani, ea stătea pe Alion, eu am fost demolată înaintea ei, tot în același an a fost și ea demolată, da' a fost vara, a fost mai bine. Da' pentru mine a fost rău că până în iarna lui opzășipatru, când ne-a venit de expropriere, că așa ne-a și venit, să mergem să ne deie bani pe casa pe care o avem, mi-a trecut o casă mediocră, deși era numa' de paispe ani construită, și am mers la primărie, mi-a dat banii... mi-a dat treizeci și șase de mii de lei." [S11]

Dumneavoastră la casă ați locuit ?

„Ei cum, eu am avut casă, da' mi-au demolat-o [...] și mie nu mi-au mai dat, i-a mai dat lu' mama o cameră, că așa era atuncea, o cameră a avut..., o cameră a avut mama și o cameră am avut eu că eram însoțitoare, avea gradu unu de invaliditate.” [S10]

„Severinu s-a schimbat mult, mult... [moment de tăcere]. Nu era nici bulevardul, pe asta l-au făcut acu', mult mai târziu, Crihala, [Magazinul] «Decebalu'», barem [Cartierul] «Crihala» apărut acu', târziu... la Schelă [Kladovei] construirea gheretele ălea din carton presat cân' cu baraju [Sistemul Hidroenergetic Porțile de Fier I]. Mult, mult s-a schimbat.”

Și cum s-a schimbat ?

„Și de ce să spun prostii, și în bine, și în rău, cu blocurile ăstea, cutii de chibrituri.” [S2]

Cei intervievați evocă unul dintre momentele tragice, acela al demolării casei de către autorități, ca urmare a procesului de „sistemizare” urbană. Ceea ce ni se pare important de subliniat acum, din aceste rememorări, este că oamenii accentuează faptul că schimbarea dramatică legată de demolarea casei particulare și mutarea familiei în

alt loc din același oraș a însemnat, pe de o parte, o profundă insatisfacție a locuitorilor în raport cu noul mod de locuire, la bloc, și în esență, cu un anumit mod de viață, și, pe de alta, destrămarea rădăcinilor sale din spațiul locuit până atunci și, în mod egal, destrămarea rețelelor sociale cu vecinii, prietenii, familia :

Ați fost martor la asemenea momente ?

„Vai de mine... Da' cum să nu, cea mai mare durere, am avut oameni, [vecini] parcă-i văd, unii și-au luat și viața... unii și-ai luat cu propria mână viața. Să-l scoți tu, după cînzăci de ani de stat într-o casă , să-l scoți și să-l urci pe verticală, în sus ? ”

Ce vă spuneau ? ...

„Îți spun, nu pot nici să mai realizez, parcă văd, nu mai aveau ce să spună, plângeau, plângeau... și singuru cuvânt care era, nu știu, „Doamne, de ce m-ai adus în postura asta, de ce m-ai adus în postura asta ? ” [S3]

Ce a însemnat, pentru dumneavoastră, mutarea la bloc ?

„Mi-a luat libertatea, libertatea de a face ce vreau eu în căsuța mea și-n curtea mea. [...] Și mor cu durere în suflet că nu am căsuța mea, să fiu liber, asta e cea mai frumoasă libertate a unui om..., cea mai frumoasă libertate a unui om să aibă căsuța lui, să nu-l dirijeze nimeni, să facă ce vrea el și ce poate el în căsuța lui. Pleacă din ea, vine în ea, își încălzește camerele cu ce are, cu ce poate, are, n-are..., stă acolo, în căsuța lui.” [S11]

Ați fost scos din casă...

„Și acumă mă apucă lacrimile... [se șterge ușor la ochi] când mi-aduc aminte... toți neaveniții calcă în picioare munca de-o viață a tatălui meu fără pic de respect... niște canalii... nu sunt din neamu meu cel rumânesc... niște parveniți. Nici țărani nu sunt, dâșii sunt plini de respect și bună cuviință. Au respect pentru muncă căci din muncă trăiesc. [...] Vreau înapoi biblioteca tatălui meu ! Vreau nucu din mijlocu curții sub care stăteam vara la răcoare. Nu am nevoie de ce nu este al meu, nu vreau ce e al statului !

Nici nu mai vreau să-mi amintesc... îmi plânge și sufletul [oftează prelung]... Și zidurile îmi plâng [i se umezesc ochii]. Te rog, nu mă mai întreba d-asta..." [S4]

Relațiile interumane (între rude, prieteni, colegi, vecinătate, de cartier, de grup) sunt invocate și în latura lor caldă, nealterate de discriminări economice și prestigiu social. Vecinii formau o rețea socială densă, se cunoșteau și interacționau reciproc. Se observă, în acest spațiu tematic, o polarizare după gen și după vârstă. De pildă, subiectele evocate în cadrul conversațiilor dintre vecini și prieteni vizează, potrivit rememorărilor intervievaților, în cazul bărbaților, sportul, preponderent fotbalul, tehnica, știința, evenimentele colective, iar în cazul femeilor se abordau subiecte precum arta culinară și evenimente mondene. Tinerii discutau despre muzică și vedete. Sunt cazuri în care intervievații exprimă recunoștința față de oamenii care i-au ajutat într-un moment considerat important în viața lor.

"[...]mergeam frumos cu trenu', la restaurant, viața era frumoasă... Plecam și în grup, depinde..., poate mergeam și în grup sau poate și cu o fată... Ne permiteam, erau bani atuncea, erau salariile mari..., banii se produceau mai ușor..." [S13]

Familia reprezintă un spațiu sacru pentru componenții ei, suport important pentru confruntarea cu amenințările istoriei. Se păstrau, de asemenea, vii, relațiile de rudenie, caracteristică specifică spațiului rural :

"În timpu' comunismului familia a fost foarte importantă pentru mine... cum să-ți zic să mă înțelegi... făceam revelioanele împreună, ne uitam la televizor, era de basm... Veneau cu toții, de pe unde erau, de la Timișoara, de la Craiova, de la Iași, dracu' mai știe... cred că sistemu' ăla ticăloșit ne-a făcut să fim așa familisti, simțeam nevoia să ai liniște undeva, și aia era familia ta." [S1]

"După aia fiu-miu a plecat la Craiova. Nu a mai fost ca înainte, el dădea viață casei.

Bărbate-miu era cu meciurile lui, eu eram singură..." [S6]

Dimensiunea religios-magică. Corpusul de date culese de la cei 13 intervievați relevă faptul că, în timpul comunismului, viața religioasă era blamată în mod oficial, dar acceptată social. În discuțiile de zi cu zi, oamenii ezitau să discute despre practicile magice prezente în societatea de atunci. Accesul la biserică, lăsau să se înțeleagă cei mai mulți dintre subiecți, nu a fost încurajat, dar nici împiedicat cu hotărâre de autorități. Sărbătorile religioase nu se mai „țineau”, săvârșindu-se o abatere de la tradiția creștină :

"Ce, crezi că atunci nu erau vrăjitoare ? Aiurea, erau, știam toți, dar cum să vorbești despre așa ceva ?" [S2]

"A povestit, biata femeie, că bărbat'su, mai prietenos, el, așa, din fire, mai ales cu femeile, era cu una în pat care făcea vrăji." [S7]

"Militarii nu aveau voie să aibă viață religioasă. Eu cu bărbate-miu am făcut cununia civilă acasă, nu avea voie haină militară în biserică." [S2]

"Ce oameni, bă' băiatule, să nu lași tu omu' la Sfânta Înviere, cretinii dracu'..."

Dumneavoastră mergeați la biserică ?

"Da' cum să nu, păi, veneau și ei, da' ca să nu-i vadă lumea stăteau mai ascunși." [...] Eu cred în Dumnezeu... și asta rămâne acolo, în sufletu' omului, dacă înțelegi ce vreau să zic, păi, dacă la înmormântare la soacră-mea, prin optzășpatru, sau cam așa ceva, nu voiau să-mi las barbă în semn de doliu : «Ce, doar n-a murit mă-ta ! »" [S8]

Evenimentele sociale la care subiecții au fost martori activi : vizita soților Ceaușescu, vizitele de lucru ale liderilor politici de la nivel național, diverse manifestări legate de evenimente istorice, sociale, politice (23 August, 2 Mai, ...). Vizitele de lucru ale lui Nicolae Ceaușescu erau anticipate

de mai buna aprovizionare a magazinelor cu produse alimentare, iar acest fapt este rememorat de mulți dintre subiecți, căci faptul în sine era de natură să le asigure pentru o perioadă de timp supraviețuirea. Prin ceea ce rememorează subiecții, se cristalizează imaginea unui om capabil de adaptare la condiții dificile într-o cultură a penuriei.

„Țin minte că mergeam ca bezmeticii pe stradă, pe căldura aia de îți venea leșin, să pici jos nu alta. Nici nu am fost de multe ori, mă duceam cuăștia, cu garnizoana [sic !] de partid și fugeam, când ajungeam în Kiseleff să stau la rând ca să prind lapte.”

Și care era traseul ?

„Păi începeau de la Muzeu [interviewata face referire la Muzeul Regional „Porțile de Fier”], după aia pe Republicii, urcam pe la Policlinică, Spitalu’ Județean, pe bulevard, pe Kiseleff eu fugeam... După aia ne duceau în față la Sfatu’ Popular să ne vorbească despre politica mașelor goale...” [S7]

„Păi cred că am mai mers la 23 August în optzecișiopt. Ne încolona, altădată, de la Muzeu și ne ducea pe bulevard până la fântâna... nu ții minte cum se cheamă..., o fântână, acolo, care face cotu’ spre Policlinică,... până acolo ne ducea, acolo rupea rândurile...”

Care era traseul ?

„Treceam prin fața Teatrului... pe urmă prin fața Eroilor și ne ducea până acolo... acolo se rupeau rândurile. Ne opreau și spuneau «Acuma trece coloana... a sanitarilor, acu’ trece a muncitorilor, spuneau tot ce trece. Și cine anunța ? Păi secretaru’ de partid..., nu-mi mai aduc aminte numele...” [S9]

Observații ale intervievatorului

Am consemnat frecvențele intervenții ale interlocutorului de a-l familiariza pe intervievator cu obiectele din realitatea la care se face referire sau explicații referitoare la circumstanțele unei anumite situații : „Știi, unde e acuma B.I.G-ul” [S4], „Cum să-ți spun eu,

de la Generală Patru, unde ai făcut tu, o iei la stânga, cum faci către Cerneți, pe Calea Craiovei, unde-i Fabrica de Bere.” [S7], „Înțelegi ce îți povestesc, cum ești cu mamă-ta...” [S3] ș.a, elemente care pun în evidență caracterul de interacțiune socială specific interviului. Înregistrăm apoi un întreg repertoriu de mărci fatice care constituie probe ale atenției pe care locutorul ne-o acordă : „Mă înțelegi ?” [S5], „Știi ?”, „Cum, tu nu ai auzit...”, „Nu mă înțelegi, stai așa să-ți spun.” Reverberarea sensului s-a făcut, uneori, prin inversarea rolurilor : „Zi tu, ce făceai ?” [S8]

Un alt mijloc de a contextualiza evenimentele relatate de către respondent este identificarea unor evenimente similare, trecute sau despre care subiectul presupune că cel din fața sa le cunoaște, despre care respondentul presupune că intervievatorul are cunoștințe :

„Ce să-ți mai spun eu dumitale ca să-ți faci o imagine despre ce dezastru a fost în Gara Turnu Severin și în partea de Vest a orașului ? Mai știi cum a fost în Sârbia, cu bombardamentele astea, cu Miloșevici ?... exact așa, exact așa...” [S5]

„Știi cum a fost în Război ? ... ca în Revoluție, dar nu așa, mult mai rău...” [S4]

„Știi cum erau oamenii de violenți, ca la mineriade, că doar le-ai văzut la televizor.” [S8]

Confrunțați cu o situație neobișnuită, aceea de a se supune unui interviu privind viața lor cotidiană în comunism, unii dintre subiecți au fost la început reținuți, mefienți, blocând comunicarea. Dificultăți cunoscute am întâmpinat și în înregistrarea subiecților cu reportofonul. La început reticenți, atitudinea subiecților s-a degajat în mod treptat, unul dintre ei întrebându-mă chiar dacă reportofonul mai funcționează.

O grijă specială, firească oricărei cercetări de anchetă, a fost expunerea directă, clară, a motivației demersului nostru sociologic

pentru ca subiectul, înțelegându-l, să accepte desfășurarea interviului și să se situeze în logica unei relatări obișnuite. Adevărul este că motivarea cercetării nu a fost întotdeauna înțeleasă de subiecți. Obiectivul general declarat l-a constituit sublinierea importanței cunoașterii vieții cotidiene din perioada dictaturii comuniste prin rememorarea existenței personale și a analizei acesteia, acest trecut recent fiindu-ne restituit la intersecția vocilor atât de particulare, specifice memoriei unui trecut recent, viață pe cale de a fi uitată, adesea interlocutorii noștri spunând că cei tineri sau copiii nu cunosc aproape nimic despre ea. Între fazele tranzației de angajare a acestor oameni obișnuiți în interviu un loc special a revenit și schimbării de rol. Spre exemplu, informatoarea S10 nu a înțeles obiectivele anchetei și în acest context, spre a detensiona situația și a-i „construi” un cadru mai firesc de comunicare, am rugat-o să-mi relateze viața sa în comunism ca și cum eu aș fi nepotului dumneaei. Impactul psihologic a fost deosebit, subiectul depășindu-și rezerva și oferindu-ne în continuare o relatare consistentă și expresivă pe linia interacțiunii intervievator-intervievat.

În „grila” noastră de observație am acordat atenție comunicării nonverbale și paralingvistice ce însoțește comunicarea verbală, în ideea, unanim recunoscută, că mesajele implicite ale primelor două tipuri de comunicare aduc semnificații adiționale discursului verbal propriu zis. În mod concret, variațiile de ridicare a vocii ne-au apărut ca semnificative la nivelul enunțului, transmițând informații despre trăirile emoțional-afective ale mesajului emis. Tonul rece, la început, și apoi mai cald al multora dintre interlocutori ne-a transmis în mod implicit o anume schimbare în deschiderea subiectului spre comunicare. Schimbările de ton au făcut relatarea subiectului mai plină de viață. Tonalitatea joasă a

vocii, scurte întreruperi, pauze, oftatul, sunt tot atâtea „semne” care semnifică starea sufletească și caracterul profund al emoțiilor re trăite. De exemplu, evocarea unor momente speciale, a unor elite intelectuale, a unui context socio-cultural este adesea însoțită de gesturi și de tonalități ale vocii, mesajul enunțului fiind astfel încă o dată subliniat și arătând că ne situăm într-un spațiu autentic dialogal :

„[Școala] Generală numărul 4 s-a făcut acum, mai târziu, în '30, că acolo a predat soția fratelui lui Sadoveanu. O femeie, un profesor, da' nu că învățătoare a fost, ce mai, jos pălăria, a făcut școală din școala de acolo. Mă ridic în picioare [subiectul face gestul] și îmi dau jos pălăria în fața doamnei aceea ! [subiectul mimează că își ridică pălăria și se înclină ușor]. Îți spun, că ai făcut școala acolo, pe acolo au fost oameni [cu o voce gravă], și oameni, profesori, așa, cum să spun ca să mă înțelegi, mă înțelegi ? ” [S5]

Așa cum reiese din interviurile realizate se poate configura un inventar lingvistic semnificativ al cotidianului comunist : sifoane, cremă de ghete, pastă de dinți „Cristal”, leșie, săpun „Cheia”, săpun de casă, sodă, borcane, bulion, dulceturi, rahat, sticlă de lapte, sticlă de bere „Severin”, rom „Drobeta”, borcan de iaurt, cartoane de ouă, ziarul „Scânțiea”, ziarul „Viitorul”, difuzor, Radio București, Radio Craiova, Radio Timișoara, ce program e pe la sârbi, pe la români, pe la bulgari, Telegazetă, pick-up, magnetofon, discuri cu povești, plăci de [vinil] muzică populară, benzi magnetice, milieuri, goblenuri, bibelou, joc de table, veioză, cravată de pionier, tranzistor, călimară cu cerneală, toc cu peniță, pachet de țigări BT, Carpați, insigne, butelie de voiaj, pijama, loden ș.a.

Bibliografie

- Atkinson, R. (2006) *Povestea vieții. Interviu*, Traducere de S. Năstăuță. Iași : Editura Polirom.
 Berger, P, & Luckman, T. (1999). *Construirea socială a realității*, București : Editura Univers.

- Bertaux, D. (1976). *Histoires de vies ou récits de pratiques. Méthodologie de l'approche biographique en sociologie*, Paris : Cordès.
- Câmpeanu R. (1994). *România : coada după hrană. Un mod de viață.*, București : Editura „Litera”.
- Chelcea L.&Lăteș P. (2000). *România profundă în comunism. Dileme identitare, istorie locală și economie secundară la Sântana*, București : Editura Nemira.
- Blanchet, Alain&Gotman, Anne. (1998). *Interviul de producere a datelor* în Singly et alii, 111-197.
- Halbwachs, H. (1925/1994). *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris : Albin Michel.
- Liebllich, A., Tuval-Mashiach, R., Zilber, T. (2006). *Cercetarea narativă. Citire, analiză și interpretare*, Traducere de A. Toplean. Iași : Editura Polirom.
- Kaufmann, Jean-Claude. (1998). *Interviul comprehensiv* în Singly et alii, 201-294.
- Liiceanu, Aurora. (2004) *Cotidianul comunist*, în Adrian Neculau (coord.), *Viața cotidiană în comunicare*, Iași : Editura Polirom, 71-77.
- Marino, Adrian. (1996). *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Iași : Editura Polirom.
- Mihăilescu, Călin Andrei. (2006). *Cum era ? Cam așa...- amintiri din anii comunismului [românesc]*, București : Editura Curtea Veche.
- Mucchelli, Alex (coord.). (2002). *Dicționar al metodelor calitative în științele umane și sociale*. Traducere de Veronica Suci. Iași : Editura Polirom.
- Neculau, Adrian. (1999) *Intervenție și manipulare, în Memoria pierdută. Eseuri de psihosociologia schimbării*, Iași : Editura Polirom, 137-159.
- Neculau, Adrian (coord.). (2004). *Manipularea contextului și controlul reprezentărilor sociale*, Iași : Editura Polirom, 35-46.
- Neculau Adrian (coord.). (2004). *Viața cotidiană în comunism*, Iași : Editura Polirom.
- Niculau, I.&Popescu, I. (2002). *O stradă oarecare din București*, București : Editura Nemira.
- Platon, Alexandru-Florin. (2004). *Între descriere și analiză. Repere ale unei istorii sociale a vieții cotidiene în comunism*, în Neculau Adrian (coord.), 25-34.
- Rostás, Z. (1985) Documentele sociale și istoria orală, în S. Chelcea (ed.), *Semnificația documentelor sociale*, București. Editura Științifică și Enciclopedică, 61-77.
- Rostás, Z. (2002) *Chipurile orașului. Istorii de viață în București. Secolul XX*, Iași : Editura Polirom.
- Sicoie, Florin. (1992). *Tratat asupra cozii*, București : Editura Fundației Culturale Române.
- Singly de François, Blanchet, Alain&Gotman, Anne, Kaufmann, Jean-Claude. (1998). *Ancheta și metodele ei : chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv*, Iași : Editura Polirom.
- Ticu, Constantin. (2002) *Memorie socială : paradigme teoretice și date empirice în Psihologie Socială*, 10.

Anexă : Lista persoanelor intervievate :

1. S1 : bărbat, 72 ani, studii superioare, inginer, cartierul Crihala ;
2. S2 : femeie, 70 ani, studii medii, învățătoare, zona Kiseleff ;
3. S3 : bărbat, 73 ani, studii medii, lucrător Stația de Salvare, Cartierul German ;
4. S4 : bărbat, 68 ani, studii superioare, profesor, zona Smârdan ;
5. S5 : bărbat, 93 ani, decedat octombrie 2006, studii primare, lăcătuș, Cartierul MEVA ;
6. S6 : femeie, 74 ani, studii medii, barman, zona Traian ;
7. S7 : femeie, 78 ani, studii primare, croitoreasă, Cartierul Moara de Foc ;
8. S8 : bărbat, 85 ani, studii medii, administrator, cartierul CET Nord ;
9. S9 : femeie, 87 ani, studii medii, asistent medical, zona Independenței ;
10. S10 : femeie, 68 ani, studii gimnaziale, cizmar, Cartierul Tabaci ;
11. S11 : femeie, 76 ani, studii primare, căruțaș, Cartierul Alion-Veterani ;
12. S12 : bărbat, 68 ani, studii medii, miner, zona Moara lui Toargă ;
13. S13 : bărbat, 74 ani, studii superioare, funcționar primărie, zona Simion Mehedinți.